

^v
OLDRICH SIROVÁTKA

(Brno)

**NARODNA
UMJETNOST**

1982

KNJIGA 19

Izvorni znanstveni rad

Pisani folklorni oblici

Za razliku od tzv. polunarodne (pučke) književnosti, postoje i oblici prave narodne poezije koji pripadaju sistemu folkloru premda se pojavljuju u pisanom obliku. Pisanim folklornim tekstovima pribrajaju se kod Čeha i Slovaka natpisi na kućama, spravama i djelovima pokućstva, na posudama, uskršnjim jajima, dijelovima narodne nošnje, na grobovima. Posebno su mjesto u prošlosti zauzimala ljubavna pisma kao vrsta folkloru. Pisani folklor ima svoju vlastitu tradiciju i autonomne žanrove. U članku se razmatraju njihove kompozicije, ritmovi, rime, asonance, figure, versifikacija. Natpisna se poezija nije prenosila pismom nego pamćenjem. Ona pripada običajima, ceremonijalnom folkloru i djeluje u životnom kontekstu. Natpisne vrste folkloru, premda se u njima komunicira pomoću pisma, pripadaju legitimnoj narodnoj poeziji i narodnoj tradiciji. One sadrže formule koje se prenose pamćenjem, ali se manifestiraju tek pomoću pisma. Možda bi u definiciji folkloru trebalo uzeti u obzir i činjenicu da se njegova produkcija temelji na kolektivnom pamćenju.

Istraživač koji nastoji odrediti hijerarhiju i odnos između umjetničke književnosti i narodne tradicije folkloru, između oba će područja literarnog stvaralaštva kao prijelaznu zonu smjestiti tzv. polunarodnu ili pučku produkciju, koja u različitoj mjeri sadrži obilježja obiju sfera, no koja ipak živi i širi se u pisanom obliku. S druge strane, tu produkciju odlikuju neka svojstva narodne poezije, folkloru; njeni stvaraoci potječu iz naroda, njene su teme, motivi i

poetska izražajna sredstva usko povezani s narodnom tradicijom. »Polunarodnoj« produkciji pripadaju, između ostalog, ulične balade (Bänkelsänge), neki stihovi književnih autodidaktâ, laika i tzv. prazničnih pjesnika, zapisi u djevojačkim spomenarima i albumima, ali i neki mlađi oblici, npr. izreke i stihovi u vinskim knjigama.

No pored tih »polunarodnih« oblika postoje i oblici prave narodne poezije koje valja pripisati folkloru iako su fiksirani tekstom, te je glavni oblik njihova postojanja pisani tekst. Oni se pojavljuju u mnogim tradicijama narodne kulture; H. Bausinger, da spomenemo samo jedan primjer, naziva ih natpisima, raspravljajući o njima u svojem djelu **Oblici »narodne poezije«**. Za razliku od tzv. polunarodne poezije nitko ne sumnja da ti oblici u potpunosti pripadaju sistemu folklorâ.

Spomenuti modaliteti imaju svoje mjesto i u češkom i slovačkom folkloru. Istraživač koji se bavi narodnom pjesmom, dječjim folklorom, pripovijetkama, predajama ili šaljivim pričama, navikao da se služi tisućama, pa čak i desecima tisuća zapisa i tipova, te će oblike »pisanog« folklorâ možda smatrati suviše sporadičnim i beznačajnim. Takvo je mišljenje uglavnom i opravdano. Pisani se oblici ne mogu usporediti s najraširenijim vrstama folklorâ, onim pjevanim i govorenim. No ne smijemo zaboraviti da je pisani folklor u prošlosti bio vrlo rijetko sakupljan, te da o njemu imamo vrlo malo svjedočanstava. Stoga je razumljivo da ipak nije tako rijedak i neuobičajen.

Pisanim folklornim tekstovima pribrajaju se i natpisi na kućama i dijelovima građevina. U češkoj i slovačkoj narodnoj kulturi takve natpise susrećemo, prije svega, na zabatu drvenjara (»kozub«), na stropnim gredama i zidovima vinskih podruma, oko preša za grožđe:

Blagoslovi ovu kuću, Gospodine,
podignuh je, ne znam komu.
Podigao Jura Mikuláščík.
(1772)

Hospodin požehnej tomu domu,
postavil sem nevím komu.
Postavil Jura Mikuláščík.
(1772)

Vinogradi, vinogradi,
dobro vince dajete...
Ne pijte nikad vodu.

Vinohrady, vinohrady,
dobré víno dáváte...
Nepijte nikdy vodu.

Natpisi se često nalaze na spravama i dijelovima pokućstva, na kolima i saonicama, na kacama za pranje, prešama i vinskim bačvama.

Mojoj djeci na spomen.
(1883)

Na památku mým dítkám.
(1883)

Tko iz grožđa vino želi
praviti,
ne smije pritom na Boga
zaboraviti.

Kdo chce zde z hroznú víno
tlačiti,
nesmí na Boha zapomenouti.
(1862)

Slične natpise nalazimo i na keramičkim i staklenim posudama:

Tko vlastitom ništa ne
priušti tijelu,
taj ne priušti ni drugome što.
Poneki je tako škrt i zao,
da ne bi ni pare za pivo dao,
u krčmu svrati tek koji put,
pa se zavuče u neki mračni kut,
najede se pita i kolača,
baš poput vrijedna orača.
(Na jednom vrču iz 1709)

Kdo nepřeje tělu svému,
ani nepřeje co jinému.
Mnohý jest tak velmi skoupý,
za krejcar piva nekoupí,
ani do hospody nejde,
raději někam v kout vejde.
Zabije babu nebo koláč,
pojí jako notnej voráč.
(1709)

Naročito često susrećemo, prije svega u nekim regijama Češke i Moravske (u Slovačkoj ih ne nalazimo), natpise i stihove na obojenim uskršnjim jajima koja su djevojke običavale poklanjati svojim draganima. To su većinom ljubavne izjave, često sentimentalno, rjeđe duhovito obojene.

Kotrljaj se jajašce putem
onim,
do dragana mog što ga volim.

Kúlaj sa vajičko,
tam,
kohu ráda mám.

Ljubičica miriše,
kopriva pali,
srdašce me boli
jer se netko njime šali.

Fijalka voní,
kopřiva pálí,
mé srdéčko boli,
když je někdo šálí

Od koga za koga,
nikom nije do toga.

Od koho pro koho,
žádnému nic do toho.

I da se gore sasuše
i presahnu kiše,
ljubila bih te,
moj Jožek, još više.

Dyby hory poschly
a přestaly děšče,
milovala bych ťa,
můj Ozéfku, ešče.

Nemoj, Jožek, ljutu piti,
košulju češ i gaće propiti.
Srca što ih vjernost spoji,
sila ljudska ne razdvoji.

Nepi, Jožko, gořalenu,
ztratíš gatě, košulenu,
Srdce, které věrnost pojí,
síla lidská nerozdvojí.

U češkoj i slovačkoj narodnoj kulturi ponekad nalazimo i natpise izvezene na dijelovima narodnih nošnji, npr. na maramama što su ih djevojke za Uskrs poklanjale mladićima koje su priželjkivale.

To je marama,
što mi je pokloni dragana,
a ja ću joj je iskupiti,
da ne bi plakala.

Dođi k nama, najdraži,
na uskršnji dođi dan,
za tebe je spreman
u škrinji poklon lijep.
Vezena marama,
tã kome da je darujem,
tebi, krasni mladiću,
jer drag si meni,
kad zalaziš k nama.

Toto je ten šáteček,
co ně milá dala,
a já ti ho oplatím,
aby neplakala.

Dojdi k nám, šohajku,
dojdi na šlahaćku,
mám prichystanú
v truhlici výslužku.
Ten šáteček vyšíváný,
komu já ho dám,
tobě, šohaj malováný,
že ťa ráda mám,
že ty chodíš k nám.

Natpisnoj narodnoj poeziji pripadaju i natpisi na grobovima. Pritom ne mislim na epitafe mladeg i najmladeg datuma, koje danas susrećemo na gradskim i seoskim grobljima (iako su mnogi od njih nastali po uzoru na formule i šablone narodne umjetnosti). Epitafska svjedočanstva tradicijskog obilježja nalazimo, prije svega, u starijim natpisima:

U Gospodu preminulom
Cimbura Jánu
podigoše ovaj križ
sinovi njegovi.

Ovdje leži Prus,
što pojede kozjeg mesa kus,
pa mu puče trbuh,
te ga ovdje pokopaše.

(Na križu jednog pruskog vojnika,
koji je umro u ratu godine
1866. kod Litomyšla
pošto se prejeo.)

Zemřelému v Pánu
Cimburovi Jánu
postavili nyní
křiž ten jeho syni.

Zde leží Prus,
snědl kozy kus,
až mu praskl jeho nácek,
pochován je na ten plácek.

Iz današnjeg su folklora Čeha i Slovaka gotovo sasvim nestala pisma, prije svega ljubavna. Prošlih su stoljeća, pa još i početkom ovoga pisma pripadala omiljelim vrstama folklora. Upotrebljavajući često utvrđene fraze, šablone i opće poznata poetska izražajna sredstva, ljubavna su pisma nastajala u iznimnim, gotovo svečanim prigodama. Slovački je folklorist A. Melicherčík o toj temi pisao: »Odlikovala su se posebnom vanjštinom. Papir na kojem je pismo pisano obrezivao se u obliku srca, zvijezde ili kombinacije obojega. Kad se takva pošiljka rastvorila, izgledala bi poput izvezene marame. Pojedini su se stihovi

pisali kružno jedan za drugim ili jedan ispod drugog na pojedine dijelove tako obrezanog papira. Najčešće se za svaki redak upotrebljavala druga vrsta tinte. Osim toga, pismo je bilo isprepletano šarenim svilenim trakama. Početak pisma i omot bili su ukrašeni šarenim ornamentima sa srcem, golubicom, cvijetom i sl. kao središnjim motivom. U tim se pismima ponekad na vrlo osebujan i zanimljiv način isprepletala poetska, likovna i ornamentalna mašta našeg naroda. Ona svjedoče o stvaralačkoj snazi poetskog dara naroda, te o njegovoj sposobnosti raznolikog umjetničkog izražavanja . . . Svaka je seoska djevojka znala napisati takvo pismo jednako kao što je umjela vesti ili u platno utkati ornamente, grančicu, cvijet, srdašce ili zmijicu . . .«

Dragi Alojz!

Već sunce je izišlo, pa se sjetih,
da bilo bi dobro, mili moj, napisat ti pismo.
Pozdravljam te preko zelenoga gaja,
preko polja, vrtova i crvenih ruža.
Iz kamena tvrdog voda izvire,
tvoja dragana misli na tebe.
Na ovaj dan svetog Alojza,
neka ti Bog podari zdravlje, sreću, kruha i vina u izobilju,
a po smrti kraljevstvo nebesko.
S Dunava vjetar žitnim klasjem njiše,
ne zaboravi, dragi, tko ti danas piše.
Već taj kratki list srcem završavam
i tebe iskreno, lijepo pozdravljam
i svu sreću u životu tebi želim.
Tvoja najvjernija

Terezia Turinić.

Milý Aloizko!

Už slnečko vyšlo, na mysel mi přišlo,
že by ci, muj milý, napisat se zešlo.
Já ce pozdravujem pres háje zelené,
pres pole, zahrady a rúže červené.
Z kamena tvrdého vodička vyvívá,
tvoja frajeročka na tebe spomíná.
Vinšujem ci na tento den svatého Aloiza,
aby ci dal Panbu zdraví, šcascí, hojnost vína, chleba,
a po smrci království nebeské.
Od Dunaja veter žitným kláskem kníše,
nezabudni, milý, kdo ci dneská piše.
Už tento list ktátký se srdca skončujem
a teba úprimne, pekne pozdravujem
a šcasklivé žící ráz vinšujem.
Tvoja nejvernejšá

Terezia Turinić.

Prema današnjim običajima nekadašnja ljubavna pisma u izvjesnom smislu nadomještaju svadbeni telegrami. Iako sastavljeni prema unaprijed određenim shemama, oni ipak pokazuju stanovit stupanj promjenljivosti. Njihovi stihovi, epigrami i sentencije različitog su i raznovrsnog porijekla, koje obuhvaća široko područje, počevši od službene književnosti starijeg i novijeg doba pa sve do narodne pjesme i laičkih produkata samog pošiljaoca. Te se telegramske čestitke čitaju u određenom trenutku svadbene svečanosti (dok uzvanici sjede za stolom). Čitanje takvih telegrama poučan je i vedar dio programa i svakako mu se može pridati značenje običaja.

Mnogo sreće, mnogo ljubavi,
dogodine dvije zlatokose
djevojčice.

Za dvije godine: Majčice,
molimo te bratašca.

Zbogom šljivovico,
zbogom klekovačo,
od danas moju plaću
ubire moja bolja polovica.

Nek Vam sreća s neba slijeće,
do tri goda sedmero djece.

Do crkve krokom,
u krevet skokom —
a dogodine sin nek kriči
pod oblokom!

Vel'a štastia, vel'a lásky,
do roka dve zlatovlásky.

O dva roky: Mamička,
prosíme si bratříčka.

Zbohom slivovička,
zbohom borovička,
od dneskajška výplaty
berie moje polovička!

Nech Vám štastie z neba letí,
za tri roky sedem detí.

Do kostela krokom,
do posteले skokom —
a do roka nech syn kriči
pod oblokom!

* * *

Pisani oblici folklora bliski su natpisima na građevinama, spravama, pokućstvu, keramici, staklu, odjeći, nošnji i dr., koji, međutim, ne sadrže takve cjelovite tekstove i nisu sastavljeni u stihovima, već se sastoje samo od oznake cjeline, imena ili inicijala, kristograma itd. Na prvi bismo pogled mogli pomisliti da se radi samo o prenošenju poruke, npr. kada je kuća podignuta i tko je bio vlasnik. No pored te praktične funkcije estetska ima također značajnu ulogu: znakovi (slova, brojevi) uklapaju se u razne ornamente, s kojima čine nedjeljivu cjelinu. Ovdje se, dakle, u stvari radi o oblikovnim fenomenima, upotrebljavaju se grafička i slična izražajna sredstva; no to ipak nije folklor ni narodna poezija.

Neki produkti pisanog folklora potječu iz drugih vrsta usmeno prenošene poezije. To su najčešće sekvence pjesama, uglavnom ljubavnih i šaljivih, zatim

varirane poslovice (**Ako sam i djeva blijeda, al' me majka bilo komu ipak ne da — Třeba já su đívka bledá, ale řna maměnka ledakomu nedá. Vinogradi, vinogradi, dobro vino dajete — Vinohrady, vinohrady, dobré vđno dáváte**). Takvi slućajevi ipak predstavljaju tek malen dio natpisnih tekstova. Svojim je najvećim dijelom pisani folklor nastao direktno na tlu natpisnog narodnog stvaralaštva, kao tekstovi s vlastitim metodama kompozicije i vlastitim poetskim izražajnim sredstvima, kojima pripada sasvim jedinstvena funkcija. To svjedoći o vlastitoj tradiciji te vrste folklora s vlastitim autonomnim žanrom ili, bolje rećeno, autonomnim žanrovima.

Razni oblici natpisnog folklora pripadaju sitnim formama folklora. Većinom se sastoje od jednog ili dva para stihova; veće tvorevine, prije svega ljubavna pisma, susrećemo samo iznimno. (Svadbeni telegrami sadrže najmanje četiri, a najviše 50 rijeći, no najćešće se sastoje od 2 ili 4 stiha s 10 do 20 rijeći). Kompozicija im je uvijek jednostavna, većinom dvodijelna. Osim nekoliko iznimaka, sastavljeni su u stihovima (prema slogovnoj shemi), prozne tekstove susrećemo vrlo rijetko. U stihovima pisanog folklora važna uloga pripada ritmu, rimi i asonanci. Stihovi su najćešće vezani parnim srokom ili asonancom. U versifikaciji nalazimo neka obilježja tipićna za govorene stihove, kakve poznajemo npr. iz svadbenih govora ili zdravica, dok, naprotiv, potpuno nedostaju obilježja knjiškog stiha. Odatle možemo zaključiti da natpisna poezija nije prenošena pismom već pamćenjem. Pismo služi samo kao manifestacija, kao materijalizacija takvih tvorevina.

Od jezićnih poetskih izražajnih sredstava u natpisnoj poeziji najćešće susrećemo ponavljanje (**Leti, pisamce, leti . . . — Let, psanićko, let . . . Kotrljaj se, kotrljaj, crveno jajašće — Kotúlej se, kotúlej, ćervené vajićko . . .**), zatim paralele (**Sjedim kao omamljen — Sedim jako omámený. Momak kao ptica — Synek jako pták**), neobićne epitete i inverzije, eufonijsku građu stiha, paralelizme, kontraste, pretjerivanja, gradacije itd. Sva ta izražajna sredstva proizlaze iz posebne funkcije i poetske stilizacije natpisnog folklora.

Stvarna poruka natpisnog folklora većinom ima karakter sentencije, gesla, duhovite poslovice ili sažete izreke (**Iz iskrena srca raste stablo, a u lažno bđje grom — Z upřimného srdce roste strom, a do falešného ať bđje hrom**). Ukoliko natpisi poprime epigramski karakter, u njima se javljaju ironija, parodija i sarkazam koji kulminiraju u poanti (**Ne penji se za djevojkom preko plota, pa nećeš poderati gaće — Nelez za đevćaty přes ploty, nebudeš mít roztrhané kalhoty. Djevojke najmlade vole djećake najviše — Đevćata nejmladší majú chlapce najradći**).

Kao što nas je u svom poticajnom djelu o sitnim književnim oblicima (**Małe formy literackie**) upozorio poljski književni stručnjak Jan Trzynadłowski, takve književne tvorevine, bilo da pripadaju umjetnićkoj književnosti ili folkloru, nikad ne postoje autonomno. One se uvijek nalaze u zavisnom ili podređenom odnosu: ili djeluju u stvarnom, materijalnom kontekstu (natpisi na građevinama ili tekstovi na keramici i staklu) ili su vezane za situaciju u kojoj se pojavljuju. To znaći da takvi folklorni fenomeni kao što su natpisi pripadaju obićajima, ceremonijalnom folkloru, te da sami vrše ceremonijalnu funkciju.

Obojena uskršnja jaja i uskršnje marame što ih djevojke poklanjaju mladićima, boce koje za svadbene gozbe stoje na stolu, cehovski vrčevi, svadbeni telegrami itd. — svi su ti fenomeni čvrsto ukorijenjeni u životu naroda.

Takvi oblici natpisnog folklora najčešće predstavljaju spomen-darove: primalac ih dobiva za spomen, za sjećanje. Stihovi, imena i brojevi godina urezuju se u stropne grede da bi podsjećali na onoga tko je podigao kuću, uskršnje je jaje uspomena na darovatelja itd. Tekst i elementi oblikovanja obraćaju se adresatu s veće ili manje prostorne ili vremenske distance. Gotovo svi tekstovi raznih natpisa individualno su obojeni, njihova poruka je povjerljiva, intimna i upućena malom krugu ljudi. Natpisi na spravama i pokuštvu ukazuju na konkretnu osobu, na subjekt poruke, koja je izradila, odnosno dala izraditi natpis. U tom pogledu najdalje idu ljubavna pisma i tekstovi na uskršnjim jajima i maramama: oni se obraćaju samo jednom jedinom adresatu i predstavljaju u stvari najintimniju folklornu vrstu.

Tzv. pisani folklor većim je dijelom očito nastao u prošlim stoljećima, te u prvim desetljećima našega. No njegova najstarija svjedočanstva mnogo su starija; tako npr. početke natpisnog folklora za njemačko jezično područje istraživači datiraju u 15. stoljeću. U češkim su krajevima neki oblici folklornih natpisa u toku vremena zaboravljeni; to prije svega vrijedi za natpise na uskršnjim jajima, stihove na uskršnjim maramama, ljubavna pisma, starije grobne natpise i sl. Neki su se oblici, naprotiv, iznova razvili, npr. svadbeni telegrami, koji se kod nas svakako mogu smatrati pomodnim elementom u ceremoniji sklapanja braka, što je, prema mišljenju Viliama Oberta, rezultat kolektivnog procesa koji se odvija u varijacijama i ciklusima.

Smatram da nema elemenata koji bi nas sprečavali da sva ta jezična svjedočanstva narodne kulture smatramo folklorom, folklornim stvaralaštvom, narodnom tradicijom ili narodnom poezijom. No kakvo stajalište valja zauzeti prema teorijama koje su posljednjih godina na temelju teorije komunikacije razvili Dan Ben-Amos, K. V. Čistov, Ernst Klusen i dr.? Oni definiraju folklor kao kontaktnu kulturnu komunikaciju, gdje se kontakt ostvaruje u malim grupama. Gledajući striktno sa stajališta teorije komunikacije, u slučaju pisanog folklora svakako nedostaje neposredan kontakt komunikacijskog čina; komunikacija se vrši pomoću tehničkog medija, tj. pisma.

Pa ipak, natpisne vrste folklora nisu iznimka, natpisi ne predstavljaju bastarde pravog folklora. To su vrste koje u cijelosti pripadaju narodnoj poeziji i narodnoj tradiciji. Ako, u usporedbi s ostalim vrstama, čine tek sitnu manjinu, u sistemu folklora ipak se ne nalaze iznimno već sasvim legitimno. U narodnoj kulturi i narodnoj tradiciji one, naime, zauzimaju posebno mjesto, te obavljaju funkcije koje druge vrste ne ispunjavaju, niti ih mogu ispuniti. Pisane su vrste naročito prikladne da pomoću drva, keramike, stakla, kamena, papira i sl. zajedno s pismom održe stalnu vezu između interpreta i adresata, dakle, između subjekta i objekta (primaoca) informacije. A upravo tu funkciju ne mogu izvršiti ostali folklorni tekstovi, koji se temelje na kontaktnoj komunikaciji.

No da li je to obilježje — neposredna interpersonalna komunikacija — potrebno, pa čak i neophodno za definiciju folklora? U slučaju natpisnog folklora folklorni je karakter očito drugačije motiviran i određen: prije svega normama, šablonama, stereotipima i formulama nastalim u određenoj grupi ili, bolje rečeno, u više sličnih socijalnih grupa čijim običajima pripadaju. Kao osnovu posvuda nalazimo šablonu ili formulu koja se prenosi usmeno, prema pamćenju, no koja se manifestira ipak tek pomoću pisma. Kad je poljski istraživač J. S. Bystroń pisao o ljubavnim pismima kao folklornoj vrsti, njihov je folklorni karakter obrazložio upotrebom čvrstih formula i ustaljenih fraza. No ono što nazivamo »formulama« i »stereotipima« vjerojatno u sebi krije dublje i dalekosežnije procese na kojima se temelje značajke folklornog stvaralaštva.

Ne bi li u definiciji folklora i njegove produkcije trebalo također uzeti u obzir činjenicu — kao što neki istraživači i čine — da pamćenje ovdje igra znatnu ulogu, da se produkcija temelji na kolektivnom pamćenju? »Narodna se tradicija znatnim dijelom manifestira kao umijeće pamćenja«, pisao je sovjetski istraživač M. M. Plisecki. I na drugome mjestu: »Narodna tradicija posjeduje jednu značajku kojom se razlikuje od književnosti: u folklornom procesu odlučujuću ulogu ima pamćenje«. Ne bi li uopće bilo uputno ponovo preispitati i ocijeniti sva obilježja i svojstva folklora — usmenost, uvjetovanost tradicijom, kolektivnost itd.?

Prevela s njemačkog M. Häusler

Literatura

- H. Bausinger,
Formen der »Volks poesie«, Berlin 1968.
- D. Ben-Amos,
Toward a Definition of Folklore in Context, »Journal of American Folklore«, sv. 84, br. 331, 1971, str. 3—15.
- M. Bošković-Stulli,
O pojmovima usmena i pučka književnost i njihovim nazivima, Umjetnost riječi«, 17, Zagreb, 1973, str. 149—184. i 237—260.
- J. S. Bystroń,
Ethnografia Polski, Poznań 1947.
- K. V. Čistov,
Poetika slavjanskogo fol'klornogo teksta, u: **Istorija, kul'tura, etnografija i fol'klor slavjanskih narodov**, Moskva 1978, str. 299—329.
- K. V. Čistov,
Specifikum folklóru vo svetle teórie informácie, »Slovenský národopis«, 20, 1972, str. 345—360.
- E. Klusen,
Volkslied. Fund und Erfindung, Köln 1969.
- J. Kolbuszewski,
Wiersze cmetarne, »Literatura Ludowa«, sv. 2, 1976, str. 3—17.
- A. B. Lord,
Der Singer erzählt. Wie ein Epos entsteht, München 1965.
- A. Melicherčík,
Slovenská ľudová lyrika. u: **V širom poli studienčka**, Bratislava 1961, str. 11—20.
- V. Obert,
K interpretácii textu, medzitetových vzťahov i štýlu svadobných telegramov, »Slavica Slovaca«, 11, 1976, str. 369—377.
- M. M. Pliseckij,
Rol' pamjati v fol'klornom processe, u: **Problemy fol'klora**, Moskva 1975, str. 53—60.
- O. Sirovátka,
Sociální kontext folklorní komunikace, »Slavica Slovaca«, 11, 1976, str. 329—335.
- J. Trzynadlowski,
Małe formy literackie, Wrocław 1977.
- A. Václavík,
Tradičie ľudovej drevorezby, Bratislava 1936.

Popis izvorā upotrijebljenih primjera

- J. Brukner, J. Filip,
Větší poetický slovník, Praha 1968, str. 108.
- M. Bureš,
Putování za šátkem, džbánem a holubičkou, Havlíčkův Brod 1960, str. 41.
- B. Dubňanská,
Z našich dějin, Uherské Hradiště 1940, str. 46.
- V. Frolec,
Tradiční vinařství na Moravě, Brno 1974, str. 114.
- M. Kašlík,
Štítý valašských chalup, »Naše Valašsko«, 7, 1941, str. 167.
- A. Sorm,
Hřbitovní plevel. Podivné hřbitovní nápisy, »Český lid«, 25, 1925, str. 7.
- K. Sourek,
Volkskunst in Bildern, Praha 1956, str. 207.
- A. Václavík,
Podunajská dedina v Československu, Bratislava 1925, str. 274.
- A. Václavík,
Výroční obyčje a lidové umění, Praha 1959, str. 451—469, 472.